

Niet-verhuizen beter voor de kinderen? Het effect van schoolverandering op de verdere schoolloopbaan^[1]

Annelies Vermeij & Jaap Dronkers

Trefwoorden

Onderwijs, verhuizen, echtscheiding.

Inleiding

De geografische mobiliteit van schoolkinderen is in Nederland de afgelopen decennia sterk toegenomen. Behalve verhuizingen vanwege beroepsredenen, is het aantal verhuizers ook gestegen door het toenemend aantal echtscheidingen waarbij kinderen betrokken zijn. Verhuizen brengt veranderingen in de leefomgeving van de betrokkenen mee. In veel gevallen moeten kinderen veranderen van school. Hier krijgen ze te maken met andere leraren, nieuwe klasgenoten en andere lesmethoden. Als een verhuizing het gevolg is van een echtscheiding, zijn de veranderingen nog ingrijpender. In het laatste geval gaat een verhuizing vaak gepaard met spanningen in het gezin en economische terugval. Dit kan vervolgens weer de kwaliteit van de opvoeding beïnvloeden.

In Nederland is nog nooit eerder onderzoek gedaan naar de effecten van schoolverandering gerelateerd aan verhuizen op de schoolprestaties van kinderen. In de Verenigde Staten is er echter al meer over dit onderwerp bekend. Het gaat daarbij met name om de uit de verhuizing voortvloeiende schoolverandering. Long (1975) komt tot de conclusie dat het vooral de leerlingen uit de hogere sociale milieus zijn die veelvuldig verhuizen. Hoewel er op het eerste gezicht geen relatie tussen verhuizen en schoolprestaties lijkt te bestaan, blijkt dat als de cijfers gecorrigeerd worden voor het sociale milieu, verhuizen wel degelijk een negatief effect heeft op schoolprestaties. Alleen als ouders afgestudeerd zijn, is dit effect niet meer aanwezig. Hagan, MacMillan en Wheaton (1996) laten zien dat het negatieve effect van verhuizen versterkt wordt als ouders niet betrokken zijn of weinig steun aan hun kinderen geven na de verhuizing. Simmons, Burgeson, Carlton-Ford en Blyth (1987) tonen aan dat als geografische mobiliteit gepaard gaat met andere grote veranderingen zoals de puberteit of echtscheiding van de ouders, dit een negatief interactie-effect heeft met betrekking tot het zelfbeeld en de schoolprestaties. Astone en McLanahan (1994) concluderen dat 18% van de schooluitval bij kinderen uit eenoudergezinnen en zelfs 30% bij kinderen uit stiefgezinnen te verklaren is door het verhuizen. Geografische mobiliteit en de daarmee gepaard gaande veranderingen in de sociale leefomgeving zijn volgens deze schrijvers belangrijke mechanismen die ten grondslag liggen aan het feit dat kinderen uit gebroken families slechter presteren op school. Volgens deze auteurs heeft verhuizen om verschillende redenen een negatief effect op de schoolprestaties van kinderen.

Ten eerste houdt een nieuwe school vaak in dat er ook ander lesmateriaal en -methoden worden aangeboden. Als een leerling daar nog niet mee bekend is, kunnen zijn prestaties hieronder gaan lijden. Bovendien hebben ouders (en kinderen) als ze in een nieuwe omgeving zitten minder kennis over de kwaliteit van de scholen. Hierdoor wordt het uitzoeken van een geschikte school bemoeilijkt. Veranderen van school betekent ook dat er nieuwe relaties moeten worden aangegaan met leraren en leeftijdgenoten. Leraren zijn minder bereid om tijd te investeren in een kind dat ze niet goed kennen en vooral als ook nog eens blijkt dat het kind reeds vaak is verhuisd. Kinderen die op een

nieuwe school komen kunnen zich geïsoleerd en eenzaam voelen. Daardoor is de kans groot dat ze in contact komen met andere gemarginaliseerde leerlingen die betrokken zijn in a-sociale activiteiten of al buitengesloten zijn van het leerproces. Swanson en Schneider (1999) maken in hun analyse onderscheid tussen 'movers' (leerlingen die verhuizen maar niet van school veranderen), 'changers' (leerlingen die van school veranderen maar niet verhuizen) en 'leavers' (leerlingen die verhuizen en van school veranderen). Bovendien onderscheiden ze binnen deze drie categorieën leerlingen die in de eerste klassen van de High School (tussen 14 en 16 jaar oud) van school veranderen of verhuizen en leerlingen die in de laatste klassen van de High School van school veranderen of verhuizen (dus tussen 16 en 18 jaar oud). Deze auteurs concluderen vervolgens dat leerlingen die in het begin van de High School verhuizen (vooral degenen die van school veranderen), op korte termijn negatieve gevolgen hiervan zullen ondervinden. Op de lange termijn blijken zij echter van de schoolverandering te profiteren en doen zij het beter dan leerlingen die niet van school veranderen. Wanneer leerlingen later in hun High School periode van school veranderen, is er geen positief effect op het latere schoolsucces. In dit laatste geval heeft het veranderen van school juist een negatieve invloed op de cognitieve groei van de leerlingen.

Uit verschillende onderzoeken in de Verenigde Staten blijkt dus dat van school wisselen een negatief effect heeft op de schoolprestaties. Er is echter een reden om te veronderstellen dat dit effect in Nederland niet aanwezig zou zijn. Nederland heeft in tegenstelling tot in de Verenigde Staten een nationaal onderwijsstelsel. Scholen hebben leerdoelen die door de overheid zijn vastgesteld. Deze worden landelijk getoetst door middel van het centraal schriftelijk eindexamen dat alle leerlingen ter afsluiting van hun middelbare schooltijd afleggen. Omdat er in de Verenigde Staten geen nationaal onderwijsstelsel is, treden daar grote verschillen op tussen scholen wat betreft de leerinhouden. Dit kan nadelig zijn voor kinderen die van school wisselen wanneer zij op een school terechtkomen waar andere eisen aan hen worden gesteld dan zij gewend zijn. In Nederland zullen kinderen na een schoolverandering daarentegen min of meer dezelfde leerstof aangeboden krijgen waardoor het aanpassen makkelijker wordt. Gezien de stand van het Nederlandse onderzoek, richt dit artikel zich op de simpele beschrijvende vraag "Heeft schoolverandering door succesvolle leerlingen een negatief effect op de verdere schoolloopbaan van die leerlingen".

Omdat het op grond van de hierboven genoemde literatuur goed mogelijk is dat de sociale achtergrond van succesvolle leerlingen die van school veranderen verschilt van die van succesvolle leerlingen die niet van school veranderen, gaan wij ook de sociale achtergrondverschillen tussen deze twee groepen leerlingen na. In deze analyse hebben we alleen gebruik gemaakt van gegevens van mavo- en van vwo-leerlingen. Wij beperken ons tot deze twee groepen leerlingen, omdat in een eerste, verkennend artikel onvoldoende ruimte is om alle leerlingen afzonderlijk te analyseren. De reden om mavo- en vwo-leerlingen te analyseren ligt in de mogelijkheid dat het effect van een schoolverandering kan verschillen naar gelang de sociale klasse waarin een gezin zich bevindt. Door de analyse uit te voeren op mavo-leerlingen - die voornamelijk uit lagere sociale klassen komen - en op vwo-leerlingen - die vooral uit hogere sociale klassen komen -, kunnen eventuele verschillen tussen beide groepen aan het licht komen. Helaas staan de beschikbare longitudinale data niet toe het verhuizen en de oorzaken daarvan rechtstreeks te meten. Daarom gebruiken wij in dit artikel schoolverandering door succesvolle leerlingen als proxy van verhuizen door ouders en leerlingen.

Data

De data die wij voor deze analyse gebruikten, zijn afkomstig uit het CBS cohortonderzoek VOCL '89. Hierin zijn gegevens verzameld van de schoolloopbanen van leerlingen die in 1989 in de eerste klas van de middelbare school zaten. Wij hadden voor deze analyse toegang tot de gegevens van de jaren 1989 tot met 1994. Van elk jaar is wel het nummer van de school waarop de leerling zat bekend, maar helaas niet de gemeente waarin de school staat. [2] Op basis van deze schoolnummers hebben we de leerlingen geselecteerd die van school veranderd zijn. Als meer dan twee leerlingen van de ene school naar een mogelijk andere school zijn overgestapt, hebben wij ze niet als schoolveranderaars beschouwd. In dat geval is namelijk mogelijk dat deze verandering van schoolnummers niet het gevolg is van een echte schoolverandering maar van een administratieve handeling zoals een scholenfusie. De grens hebben wij op twee leerlingen gesteld omdat het hier aannemelijk is dat zij broers of zussen zijn die samen van school veranderen. De bedoeling is om na te gaan of het veranderen van school door succesvolle leerlingen een significant effect heeft op de schoolprestaties. Daarom hebben wij alle leerlingen die bij de betrokken overgang zijn blijven zitten of zijn afgestroomd verwijderd. Verandering van school zou hier immers het gevolg kunnen zijn van slechte schoolprestaties en niet van een schoolverandering. Zoals reeds eerder gezegd, voeren wij onze analyse afzonderlijk uit voor twee verschillende populaties: vwo-leerlingen en mavo-leerlingen.

Uiteindelijk bestaan onze twee populaties uit succesvolle vwo- of mavo-leerlingen, dat wil zeggen alleen de leerlingen die niet zijn blijven zitten of afgestroomd. Deze hebben we onderscheiden naar schoolveranderaars en nietschoolveranderaars. Wij gaan ervan uit dat de leerlingen die van school veranderen ook verhuizen. Er zal echter ook een kleine groep succesvolle leerlingen tussen zitten die wel van school verandert, maar niet verhuist. Het zou hier kunnen gaan om succesvolle leerlingen die toch kampen met gedragsproblemen. Schoolverandering zou dan een middel zijn om die gedragsproblemen de baas te worden. Om deze vertekening op te vangen controleren wij in onze analyses voor eerdere schoolprestaties in het basisonderwijs (Cito-toets, schooladvies), zodat langdurige gedragsproblemen niet de oorzaak kunnen zijn van schoolverandering. Als er immers sprake zou zijn van langdurige gedragsproblemen, hebben die problemen ook gevolgen voor eerdere schoolprestaties in het basisonderwijs. Door te controleren voor vroegere schoolprestaties is het minder waarschijnlijk dat een significant negatief effect van schoolwisseling toegeschreven kan worden aan gedragsproblemen. Hoewel wij dit niet kunnen toetsen, gaan wij ervan uit dat succesvolle leerlingen die van school veranderen in twee hoofdgroepen ingedeeld kunnen worden: 1. leerlingen die verhuizen vanwege beroepsredenen van de ouders; 2. leerlingen die van school veranderen na een echtscheiding van hun ouders. Om het reeds bekende negatieve effect van echtscheiding op schoolsucces (Dronkers, 1992) te neutraliseren, controleren wij in de analyses ook voor de gezinssamenstelling aan het begin van het voortgezet onderwijs. Daardoor is het minder plausibel dat eventuele negatieve effecten van schoolverandering, en met name die bij de overgang van de 1e klas naar de 2de klas, verklaard kunnen worden uit schoolverandering als gevolg van de echtscheiding van ouders. Verhuizing vanwege beroepsredenen van de ouders blijft na deze controles als de meest plausibele verklaring van een eventueel negatief effect van schoolwisseling over. De schoolverandering is per overgangsjaar vastgesteld. Dit zijn de jaren 1989- 1990 (1e - 2de klas), 1990-1991 (2de - 3de klas), 1991-1992 (3de - 4de klas) van het secundair onderwijs.

Wij gebruiken de volgende variabelen die voor vwo- en mavo-leerlingen gelijk zijn, behalve als wij dat anders vermelden.

Schoolwisselende leerling:

Onder schoolwisselende leerlingen verstaan wij leerlingen die van schoolnummer veranderd zijn en die niet zijn blijven zitten of afgestroomd in het jaar van de schoolverandering.

Voltooide opleiding vader:

De variabele 'voltooide opleiding vader in 6 categorieën' is gehercodeerd tot een dichotome variabele met de categorieën hoog en laag. Bij vaders van vwo-leerlingen bestaat de waarde 'hoog' uit hoger onderwijs tweede fase en hoger onderwijs eerste fase. Bij vaders van mavo-leerlingen bestaat deze waarde uit hoger onderwijs eerste fase en hoger onderwijs tweede fase en voortgezet onderwijs hogere trap. 'Laag' omvat bij vaders van mavo-leerlingen de categorieën lager onderwijs niet voltooid, lager onderwijs en voortgezet onderwijs lagere trap.

Voltooide opleiding moeder:

Deze is hetzelfde opgebouwd als de variabele voltooide opleiding vader.

Beroep vader:

De originele variabele 'sociaal milieu in 6 categorieën' hebben we gehercodeerd tot een dichotome variabele. Bij vaders van zowel vwo- als mavo-leerlingen krijgen middelbare employees en hogere beroepen de waarde 'hoog'. Onder 'laag' wordt verstaan: lagere employees, zelfstandigen met personeel, zelfstandigen zonder personeel en arbeiders.

Gezinssamenstelling:

De gezinssamenstelling is afgeleid uit de variabele samenstelling huishouden in 1989. Deze is gehercodeerd tot een dichotome variabele die de categorieën 'vader en moeder' en 'anders' bevat. Onder 'anders' verstaan wij alle andere mogelijke gezinssamenstellingen.

Urbanisatiegraad:

Deze is gebaseerd op de variabele 'gemeentecode woonplaats'. Wij hebben deze gekoppeld aan de variabele urbanisatiegraad van het CBS. De categorieën A3 tot en met B1 hebben we tot de categorie plattelandsgemeenten samengevoegd, B2 en B3 rekenen we onder de verstedelijkte plattelandsgemeenten, C1 tot met C3 onder de waarde gemeenten met een stedelijk karakter en C4 en C5 vallen onder de noemer grote steden.

Score Cito-toets groep 8:

De score op de Cito-toets wordt berekend aan de hand van het aantal correcte items.

Schooladvies groep 8:

De variabele schooladvies in 13 categorieën is gehercodeerd voor vwo-leerlingen tot een dichotome variabele met de waarde havo of lager (1) enerzijds en de waarde havo of vwo (2) anderzijds. Bij mavo hebben we de variabele opgedeeld in drie categorieën namelijk lager dan mavo, mavo, en hoger dan mavo.

Richting van de school:

Deze dichotome variabele is gebaseerd op richting van de school in 1989-1990. Onder de categorie openbaar vallen de gemeentelijke, de rijks- en de overig bijzondere scholen. De protestants-christelijke en de rooms-katholieke scholen hebben we samengevoegd onder de noemer kerkelijke scholen. De openbare scholen krijgen de waarde 1 en de kerkelijke scholen de waarde 2. Wij beschouwen deze variabele niet als een schoolkenmerk, maar als een indicator van de normen en waarden van ouders met betrekking tot gezin, familie en buurt. Ouders van leerlingen op kerkelijke scholen zullen over het algemeen een groter belang hechten aan gezin, familie en buurt en zullen dus minder snel verhuizen in verband met hun beroepsloopbaan.

Succes overgang vwo klas 2-3:

Bij deze variabele zijn we uitgegaan van drie situaties die zich kunnen voordoen bij een overgang. Ten eerste kan de leerling afstromen naar een lager niveau, ten tweede kan hij blijven zitten en ten derde kan hij overgaan naar een volgende vwo-klas. Deze drie situaties hebben respectievelijk de waarden 0, 1 en 2 gekregen.

Succes overgang vwo klas 3-4:

Zie succes overgang vwo klas 2-3.

Succes overgang vwo klas 4-5:

Zie succes overgang vwo klas 2-3.

Succes overgang mavo klas 2-3:

Deze variabele is evenals bij het vwo opgesplitst in drie waarden. Afstromen naar een lager niveau heeft de waarde 0 gekregen, blijven zitten de waarde 1 en overgaan naar de volgende klas de waarde 2. Bij de mavo-leerlingen bestaat bovendien de mogelijkheid tot opstromen naar havo of vwo. Aangezien het aantal leerlingen dat dit doet erg gering is, hebben we deze gevoegd bij de leerlingen die overgaan naar de volgende klas van de mavo.

Succes overgang MAVO klas 3-4:

Zie succes overgang mavo klas 2-3.

Verschillen vwo-schoolveranderaars van niet-veranderaars?

Verschillen in sociale achtergrond tussen al dan niet schoolwisselende vwo-leerlingen

Onder schoolwisselende leerlingen verstaan wij dus leerlingen die van schoolnummer veranderd zijn en die niet zijn blijven zitten of afgestroomd in het jaar van de schoolverandering. Zoals gezegd kunnen deze al dan niet-schoolwisselende vwo-leerlingen verschillen in hun sociale achtergrond. In deze paragraaf bespreken wij de resultaten voor zowel de leerlingen die van school veranderden bij de overgang van klas 1 naar 2 als die van klas 2 naar 3. Vooral leerlingen van openbare scholen veranderen van school. 78% van de niet-schoolwisselende 1ste klas vwo-leerlingen zit op een kerkelijke school. Dit percentage is significant hoger dan bij schoolwisselende openbare leerlingen waarvan slechts 59% op een kerkelijke school zit. Ditzelfde geldt voor de na de 2de klas schoolwisselende leerlingen. Ook zijn schoolveranderaars in grotere mate vertegenwoordigd in gebroken gezinnen dan niet-schoolwisselende leerlingen. Dit verschil is alleen significant bij de 1ste

klas vwo-leerlingen, waarbij 81% van de schoolveranderaars in een traditioneel gezin woont tegen 92 % van de niet-schoolwisselende leerlingen. Er zijn nog een aantal andere verschillen tussen al dan niet schoolwisselende vwo-ers, die echter minder systematisch zijn en die alleen in de bij de auteurs op te vragen appendix zijn weergegeven. 55% van de na de 2de klas schoolwisselende leerlingen woont in plattelandstadjes, kleine steden en forensengemeenten. Voor de niet-schoolwisselende leerlingen is dit in 33% het geval. Zij wonen meer dan schoolwisselende leerlingen in verstedelijkte plattelandsgemeenten (32% tegen 15%) en in middelgrote en grote steden (25% tegen 18%). Er is een significant verschil tussen de opleiding van moeders van al dan niet-schoolwisselende 1ste klas vwo-leerlingen. 44% van de moeders van schoolwisselende leerlingen heeft een hoog opleidingsniveau tegen 27% van de moeders van niet-schoolwisselende leerlingen. Ook het beroep van de vader van 2de klas vwo-leerlingen is voor schoolwisselende leerlingen significant hoger dan voor niet-schoolwisselende leerlingen. 61% van de vaders van niet-schoolwisselende leerlingen heeft een hoog beroep tegen 83% van de vaders van schoolwisselende leerlingen. De opleiding en het beroep van de vader van 1ste klas vwo-leerlingen en de opleiding van de vader en moeder van 2de klas vwo-leerlingen verschillen niet significant.

Verschillen in later schoolsucces van schoolwisselende vwo-leerlingen

In tabel 1 laten wij zien in hoeverre al dan niet-schoolwisselende 1e klas vwo-leerlingen verschillen in hun later schoolsucces: onze afhankelijke variabele. Wij bespreken de resultaten voor zowel de leerlingen die school wisselden bij de overgang van klas 1 naar 2 als die van klas 2 naar 3. Schoolwisselende vwo-leerlingen doen het niet slechter dan hun niet-schoolwisselende klasgenoten bij de overgang naar de volgende klassen. Er blijkt wel bij alle overgangen een verschil tussen schoolwisselende en niet-schoolwisselende leerlingen. Van de niet-schoolwisselende leerlingen stroomt immers een significant hoger percentage af naar de havo dan bij de schoolwisselende leerlingen het geval is, terwijl deze laatsten vaker op het vwo blijven zitten. Het is echter mogelijk dat het schoolsucces van schoolwisselende vwo-leerlingen wel verschilt als wij rekening houden met de reeds geconstateerde verschillen in sociale achtergrond en voorgaand schoolsucces.

Tabel 1: Later schoolsucces van al dan niet van schoolveranderende 1e klas vwo-leerlingen

A: Overgang van 2 naar 3 vwo van schoolwisselende en niet-schoolwisselende leerlingen

Overgang van 2 naar 3 vwo	Niet wisselend	Wel wisselend	Totaal
Niet vwo	627 21,4%	5 10,9%	632 21,2%
VWO zittenblijven	181 6,2%	7 15,2%	188 6,3%
VWO 3e klas	2122 72,4%	34 73,8%	2156 72,4%
Totaal	2930 100,0%	46 100,0%	2976 100,0%

$\chi^2 = 8.24$; $df=2$; $p=.02$

B: Overgang van 3 naar 4 vwo van schoolwisselende en niet-schoolwisselende leerlingen

Overgang van 3 naar 4 vwo	Niet wisselend	Wel wisselend	Totaal
Niet vwo	1076 36,9%	12 26,1%	1088 36,7%
VWO zittenblijven	212 7,3%	7 15,2%	219 7,4%
VWO 4e klas	1631 55,9%	27 58,7%	1658 55,9%
Totaal	2919 100,0%	46 100,0%	2965 100,0%

$\chi^2 = 5.38$; $df=2$; $p=.07$

C: Overgang van 4 naar 5 vwo van schoolwisselende en niet-schoolwisselende leerlingen

Overgang van 4 naar 5 vwo	Niet wisselend	Wel wisselend	Totaal
Niet vwo	1166 41,6%	13 28,9%	1179 41,4%
VWO zittenblijven	219 7,8%	7 15,6%	226 7,9%
VWO 5e klas	1415 50,5%	25 55,6%	1440 50,6%
Totaal	2800 100,0%	45 100,0%	2845 100,0%

$\chi^2 = 5.29$; $df=2$; $p=.07$

Wij hebben dit voor verschillende indicatoren van schoolsucces (afstroom, zittenblijven, etc.) nagegaan. Wij gebruiken hierbij logistische regressie omdat de afhankelijke variabele dichotoom is. De parameters van logistische regressie geven de kans-verhoudingen, waarmee de afhankelijke variabele (in dit geval succesvolle overgang) zal plaatsvinden bij een toename in de onafhankelijke variabele (bijvoorbeeld schoolwisseling). Als de coëfficiënten gelijk zijn aan 1.00 is er geen verschil in kans. Als de coëfficiënten groter zijn dan 1.00, neemt de kans op een hoge score op de afhankelijke variabele met het verschil tussen die coëfficiënt en 1.00 toe bij een toename van de onafhankelijke variabele. Als de coëfficiënten kleiner zijn dan 1.00, neemt de kans op een hoge score op de

afhankelijke variabele met het verschil tussen die coëfficiënt en 1.00 af bij een toename van de onafhankelijke variabele.

Alleen bij de indicator zittenblijven van het vwo zien wij dat schoolwisselende leerlingen vaker op het vwo blijven zitten dan niet-schoolwisselende leerlingen: bij de overgang van de 2de naar de 3de klas is die kans 4,5 keer zo groot en bij de overgang van de 4de naar de 5de klas 2,7 keer. Dit resultaat is in tabel 2 weergegeven, de overige logistische regressie analyses zijn weergegeven in de bij de auteurs op te vragen appendix. Hoewel zittenblijven vaak niet als ernstig wordt beoordeeld, menen wij toch dat deze resultaten een eerste indicatie zijn dat schoolverandering door succesvolle leerlingen op het vwo eerder negatieve dan positieve effecten heeft. Schoolwisselende vwo-leerlingen stromen niet minder snel af naar de havo dan niet-schoolwisselende vwo-leerlingen, na controle voor sociale achtergrond en eerder schoolsucces.

Verschillen mavo-schoolveranderaars van niet-veranderaars?

Verschillen in sociale achtergrond tussen al dan niet-schoolwisselende mavo-leerlingen

Ook hier bespreken wij de resultaten voor zowel de leerlingen die schoolwisselenden bij de overgang van klas 1 naar 2 als die van klas 2 naar 3. Hierbij geldt, evenals bij de vwo-leerlingen, dat wij onder schoolwisselaars leerlingen verstaan die van schoolnummer zijn veranderd zonder in datzelfde jaar te zijn blijven zitten of afgestroomd. In de bij de auteurs op te vragen appendix staat opnieuw een gedetailleerd overzicht van alle achtergrondkenmerken van al dan niet-schoolwisselende mavo-leerlingen. Schoolwisselende mavo-leerlingen zitten vaker op een openbare school dan de niet-schoolwisselende leerlingen. 49% van de na de 1e klas schoolwisselende mavo-leerlingen zit op een openbare school, tegen 21% van de niet-schoolwisselende leerlingen. Met betrekking tot de gezinssamenstelling zien we in tabel 4 dat schoolwisselende leerlingen minder in traditionele gezinnen wonen dan niet-schoolwisselende leerlingen. 82% van de na de 1e klas schoolwisselende mavo-leerlingen woont in een traditioneel gezin, tegen 90% van de niet-schoolwisselende 1e klas leerlingen.

Er zijn ook minder systematische verschillen. De urbanisatiecategorie vertoont bij de 1e klas mavo-leerlingen significante verschillen. Schoolwisselaars wonen meer in middelgrote en grote steden dan niet-schoolwisselaars (42% tegen 23%). Voor 2de klas mavo-leerlingen zien we geen significante verschillen tussen schoolwisselaars en niet-schoolwisselaars wat betreft de urbanisatiecategorie. Het schooladvies in groep 8 was voor 13% van de na de 2de klas schoolwisselende leerlingen lager dan mavo. Bij niet-schoolwisselende leerlingen was dit voor 5% het geval. Dit verschil is licht significant. Vaders van 1e klas schoolwisselende mavo-leerlingen zijn hoger opgeleid dan vaders van niet-schoolwisselende leerlingen (77% tegen 54%).

Tabel 2: Exponent[1] parameters uit logistische regressie met al dan niet overgaan naar de volgende vwo-klas bij 2-3, 3-4 en 4-5 vwo als afhankelijke variabele

Variabelen	School succes Overgang 2-3 vwo;	School succes Overgang 3-4 vwo;	School succes Overgang 4-5 vwo;	Variabelen	School succes Overgang 3-4 vwo;	School succes Overgang 4-5 vwo;

	vwo klas 2 of vwo klas 3	vwo klas 3 of vwo klas 4	vwo klas 4 of vwo klas 5		vwo klas 3 of vwo klas 4	vwo klas 4 of vwo klas 5
Wisselende leerling 1ste klas	.22**	.75	1.05	Wisselende leerling 2e klas	.48	.36*
Hoog Advies groep 8	3.29**	2.00**		Hoog Advies groep 8	1.44	
Hoge Cito-score groep 8	1.05**	1.04**		Hoge Cito-score groep 8	1.05**	
Hoge Urbanisatie graad		1.19*	.84*	Hoge Urbanisatie graad	1.26*	.80*
Hoge Opleiding vader		1.60**		Hoge Opleiding vader	1.75*	
Hoge Opleiding moeder				Hoge Opleiding moeder		
Kerkelijke Richting school		1.71**	2.53**	Kerkelijke Richting school		2.23**
Hoog Beroep vader				Hoog Beroep vader		
Niet- traditionele Gezins- Samen Stelling				Niet- traditionele Gezins- Samen Stelling		

[1] Deze parameters geven de kans-verhoudingen, waarmee de afhankelijke variabele (in dit geval succesvolle overgang) zal plaatsvinden bij een toename in de onafhankelijke variabele (bijvoorbeeld schoolwisseling). Bij coëfficiënten gelijk aan 1.00 is er geen verschil in kans, bij coëfficiënten groter dan 1.00 is de kans groter, bij coëfficiënten kleiner dan 1.00 is de kans kleiner.

Legenda: ** $p < .01$; * $.01 < p < .05$; $.05 < p < .10$

Verschillen in later schoolsucces van schoolwisselende mavo-leerlingen

In tabel 3 laten wij zien in hoeverre al dan niet-schoolwisselende 1e klas mavoleerlingen verschillen in hun later schoolsucces: onze afhankelijke variabele. Wij bespreken de resultaten voor zowel de leerlingen die school wisselden bij de overgang van klas 1 naar 2 als die van klas 2 naar 3.

Tabel 3: Later schoolsucces van al dan niet-schoolwisselende 1e klas mavo-leerlingen

A: Succes bij overgang van 2 naar 3 mavo van schoolwisselende en niet-schoolwisselende leerlingen

Overgang van 2 naar 3 mavo	Niet wisselend	Wel wisselend	Totaal
Afgestroomd	658 14,4%	29 43,3%	687 14,8%
mavo zitten blijven	443 9,7%	10 14,9%	453 9,7%
mavo 3e klas (of opgestroomd)	3484 76,0%	28 41,8%	3512 75,5%
Totaal	4585 100,0%	67 100,0%	4652 100,0%

$\chi^2 = 49.54$; $df=2$; $p=.00$

B: Succes bij overgang van 3 naar 4 mavo van schoolwisselende en niet-schoolwisselende 1e klas mavo leerlingen

Overgang van 3 naar 4 mavo	Niet wisselend	Wel wisselend	Totaal
Afgestroomd	784 17,1%	35 52,2%	819 17,6%
mavo zitten blijven	883 19,3%	8 11,9%	891 19,2%
mavo 4e klas (of opgestroomd)	2918 63,6%	24 35,8%	2942 63,2%
Totaal	4585 100,0%	67 100,0%	4652 100,0%

$\chi^2 = 56.24$; $df=2$; $p=.00$

Schoolwisselende en niet-schoolwisselende 1e klas leerlingen blijven evenveel zitten. Het percentage leerlingen dat afstroomt naar een lager niveau is bij de schoolwisselende leerlingen echter significant

groter dan bij niet-schoolwisselaars. Van de leerlingen die na de 1e klas van de mavo van school veranderen stroomt 43% af naar een lager niveau bij de overgang van de 2de naar de 3de klas. Van de niet-schoolwisselende leerlingen stroomt bij dezelfde overgang 14% af. Het jaar daarop, bij de overgang van 3 naar 4 mavo, stroomt 52% van de schoolwisselende leerlingen af, tegen 17% van de niet-schoolwisselende leerlingen. Bij de leerlingen die na de 2de klas van school veranderen zien we hetzelfde. Bij de overgang van 3 naar 4 mavo stroomt 24% van de schoolwisselaars af naar een lager niveau tegen 2% van de niet-schoolwisselende leerlingen. De percentages leerlingen die blijven zitten zijn voor de schoolwisselaars en niet-schoolwisselaars vrijwel gelijk, terwijl het percentage leerlingen dat overgaat naar de volgende klas bij de schoolwisselaars een stuk lager is dan bij niet-schoolwisselaars (83% tegen 63%).

Het is echter mogelijk dat dit verschil in schoolsucces tussen schoolwisselende en niet-schoolwisselende mavo-leerlingen een gevolg is van het hierboven geconstateerde verschil in sociale achtergrond en eerdere schoolloopbaan. Daarom gaan wij met behulp van logistische regressie na of het hierboven geconstateerde verschil in later schoolsucces verklaard kan worden door de sociale achtergrond. De belangrijkste resultaten staan in de tabellen 4 en 5, de overige in de bij de auteurs op te vragen appendix.

Uit deze regressieanalyses blijkt dat schoolwisselende mavo-leerlingen ook na controle voor achtergrond na schoolverandering minder succesvol zijn dan nietschoolwisselende leerlingen. Zo laat tabel 4 zien dat schoolwisselende leerlingen 4,8 keer vaker afstromen naar lagere onderwijsniveaus dan niet-schoolwisselende leerlingen.

Tabel 4: Exponent[1] parameters uit logistische regressie met al dan niet afstroom uit de mavo bij 2-3 en 3-4 overgang in de mavo als afhankelijke variabele

Variabelen	School succes Overgang 2-3 MAVO; MAVO tegen afstromen	School succes Overgang 3-4 MAVO; MAVO tegen afstromen	Variabelen	Schoolsucces Overgang 3-4 MAVO; MAVO (klas 3 of 4) tegen afstromen
Wisselende leerling 1ste klas MAVO	.21**	.21**	Wisselende leerling 2e klas MAVO	0.07**
Hoog Schooladvies groep 8	9.73**	7.70**	Hoog Schooladvies groep 8	
Hoge Cito-score groep 8			Hoge Cito-score groep 8	

Hoge Urbanisatie graad	.85**	.85**	Hoge Urbanisatie graad	
Hoge Opleiding vader	1.57**		Hoge Opleiding vader	
Hoge Opleiding moeder			Hoge Opleiding moeder	
Kerkelijke Richting school	1.46**	1.49**	Kerkelijke Richting school	1.84\$
Hoog Beroep vader		1.45**	Hoog Beroep vader	2.38*
Niet-traditionele Gezins-Samen Stelling	.50*	.51*	Niet-traditionele Gezins-Samen Stelling	

[1] zie [tabel 2](#).

In tabel 5 zien we dat de 1e klas schoolwisselende leerlingen gemiddeld 3,0 vaker niet overgaan naar de volgende klas van de mavo dan niet-schoolwisselende leerlingen. Voor de leerlingen die na de 2de klas van de mavo van school veranderen geldt hetzelfde. Zij gaan het jaar na de schoolverandering 2,1 keer minder vaak over naar 4 mavo dan de niet-schoolwisselende leerlingen. Deze resultaten bevestigen heel duidelijk onze veronderstelling dat schoolverandering in de mavo door succesvolle leerlingen een negatief gevolg heeft voor de verdere schoolloopbaan: deze leerlingen blijven meer zitten of stromen het jaar na de schoolverandering vaker af naar een lager schooltype. Deze negatieve gevolgen kunnen niet toegeschreven worden aan verschillen in achtergrondkenmerken of een andere vroegere schoolloopbaan.

Tabel 5: Exponent[1] parameters uit logistische regressie met het al dan niet overgaan naar de volgende mavoklas bij 2-3 en 3-4 overgang in de mavo als afhankelijke variabele

Variabelen	Schoolsucces Overgang 2-3 MAVO; MAVO klas 3 tegen afstromen of	Schoolsucces Overgang 3-4 MAVO; MAVO klas 4 tegen afstromen of	Variabelen	Schoolsucces Overgang 3-4 MAVO; MAVO klas 4 tegen afstromen of
------------	--	--	------------	--

	blijven zitten	blijven zitten		blijven zitten
Wisselende leerling 1ste klas MAVO	.27**	.36**	Wisselende leerling 2e klas MAVO	.47**
Hoog Schooladvies groep 8	6.23**	5.15**	Hoog Schooladvies groep 8	2.04**
Hoge Cito-score groep 8	1.01*	1.01*	Hoge Cito-score groep 8	1.01*
Hoge Urbanisatie graad	.82**	.84**	Hoge Urbanisatie graad	.88**
Hoge Opleiding vader	1.25**		Hoge Opleiding vader	
Hoge Opleiding moeder			Hoge Opleiding moeder	
Kerkelijke Richting school	1.27**		Kerkelijke Richting school	
Hoog Beroep vader		1.20**	Hoog Beroep vader	
Niet-traditionele Gezins-Samen Stelling	.54**	.57**	Niet-traditionele Gezins-Samen Stelling	

[1] zie [tabel 2](#).

Conclusie

Wat betekenen de hierboven beschreven resultaten nu voor onze onderzoeksvraag? Ten eerste blijkt dat van school veranderen voor vwo-leerlingen slechts geringe negatieve gevolgen heeft voor het succes in de verder schoolloopbaan. Leerlingen die in het begin van het vwo van school veranderen, blijven meer zitten maar stromen niet meer af dan leerlingen die niet van school veranderen.

Bekijken we de resultaten van de schoolwisselende mavo-leerlingen, dan zien we dat zij -in tegenstelling tot schoolwisselende vwo-leerlingen - het in de jaren na de schoolverandering slechter doen dan niet-schoolwisselende leerlingen. Zij stromen in grote mate af naar lagere niveaus zoals het lbo. Blijkbaar heeft het type onderwijs een grote invloed op het schoolsucces na een schoolverandering. Deze resultaten zijn in overeenstemming met de bevindingen van Long (1975). Ook hij concludeerde dat, na controle voor milieu, verhuizen wel degelijk een negatief effect heeft op de schoolloopbaan van leerlingen. Een mogelijke verklaring voor het feit dat schoolverandering in de hogere milieus een geringer negatief effect heeft op schoolprestaties, is dat in die hogere milieus meer culturele hulpmiddelen voorhanden zijn om de veranderingen op te vangen.

We zijn er bij deze analyse vanuit gegaan dat wanneer een succesvolle leerling van school verandert, dit het gevolg is van een verhuizing. De reden van de verhuizing is, zoals in de inleiding vermeld, niet bekend. We hebben gecontroleerd voor de gezinssamenstelling. Dit blijkt verschillen in schoolsucces tussen schoolwisselende en niet-schoolwisselende leerlingen niet te kunnen verklaren. Helaas weten wij alleen de gezinssamenstelling, zoals die bestond bij de aanvang van het voortgezet onderwijs. Het is daarom mogelijk dat een deel van de verhuizingen een gevolg is van de echtscheidingen die pas na het begin van de voortgezet onderwijs-loopbaan van de leerling zijn geëffectueerd. Daarvoor is onze controle voor gezinssamenstelling onvolledig. Maar het komt ons voor dat de negatieve effecten van schoolverandering van deze succesvolle mavo-leerlingen om twee redenen niet goed verklaard kunnen worden uit verhuizingen ten gevolge van een echtscheiding. Allereerst is het onwaarschijnlijk dat veel verhuizingen bij de overgang naar de 2de klas voortvloeien uit voorafgaande echtscheidingen. Dat zou betekenen dat deze echtscheidingen hebben plaatsgevonden tussen de meting van de gezinssamenstelling aan het begin van het voortgezet onderwijs en de succesvolle overgang naar de 2de klas. Ten tweede, als het grootste deel van de schoolveranderingen zou voortvloeien uit echtscheiding, is het merkwaardig dat het negatieve effect bij succesvolle vwo-leerlingen gering is. Echtscheiding komt immers in vergelijkbare mate bij mavo- en vwo-leerlingen voor, en het negatieve effect van echtscheidingen wordt niet gecompenseerd door de hoge opleiding van de ouders (Borgers, Dronkers & Van Praag, 1996). Derhalve zijn wij van mening dat een niet onbelangrijk deel van het geconstateerde negatieve effect van schoolverandering voortvloeit uit geografische mobiliteit van de ouders in verband met baanwisseling, en niet uit de negatieve gevolgen van echtscheiding.

Het is in principe mogelijk dat schoolverandering door succesvolle leerlingen voortvloeit uit gedragsproblemen van die leerlingen. Om die gedragsproblemen de baas te worden, zouden succesvolle leerlingen van school kunnen wisselen. Het is echter mogelijk dat die gedragsproblemen zich ook op de nieuwe school zouden voordoen, waardoor zij op die nieuwe school ook vaker blijven zitten of afstromen. Hoewel dit een mogelijke verklaring blijft, achten wij hem niet plausibel. Wij hebben in onze analyses het effect van schoolverandering gecontroleerd voor schoolprestaties in het basisonderwijs. Als er sprake zou zijn van langdurige gedragsproblemen bij schoolveranderaars, dan moet dat ook reeds verdisconteerd zijn in hun schoolprestaties in het basisonderwijs. Deze controle voor schoolprestaties maakt het minder waarschijnlijk dat het negatieve effect van schoolverandering verklaard zou kunnen worden uit schoolverandering van succesvolle leerlingen als gevolg van gedragsproblemen.

Hoewel Nederland in tegenstelling tot de VS een nationaal onderwijsstelsel heeft, blijkt dit met name voor mavo-leerlingen niet de negatieve gevolgen die een schoolverandering met zich meebrengt te kunnen compenseren. We menen daarom al met al te mogen concluderen dat de belangen van ouders en kinderen bij een beslissing om al dan niet te verhuizen in verband met baanwisseling niet altijd in elkaars verlengde liggen. Hoewel de grote geografische mobiliteit wellicht gunstig is voor de arbeidsmarkt en het welzijn van de ouders, blijkt dat het veranderen van school vooral bij leerlingen in de lagere onderwijstypen ten koste gaat van de schoolprestaties. Dat zou ook betekenen dat geografische mobiliteit van gezinnen niet alleen een legitiem onderwerp is voor planologen en economen, maar ook voor pedagogen.

Literatuur

Astone, N.M. & McLanahan, S.S. (1994). Family structure, residential mobility and school drop out: A research note. *Demography*, 31, 575-584.

Borgers, N., Dronkers, J. & Praag, B. van (1996). Verschillen tussen kinderen uit twee- en eenoudergezinnen in hun welbevinden op de middelbare school. *Nederlands Tijdschrift voor Opvoeding, Vorming en Onderwijs*, 12, 350-365.

Dronkers, J. (1992). Zullen wij voor de kinderen bij elkaar blijven? De veranderende effecten van eenoudergezinnen op de schoolloopbanen van de kinderen. *Mens en Maatschappij*, 67, 23-44.

Hagan, J., MacMillan, R. & Wheaton, B. (1996). New kid in town: Social capital and the life course effects of family migration on children. *American Sociological Review*, 61, 368-385.

Long, L. H. (1975). Does migration interfere with children's progress in school? *Sociology of Education*, 48, 369-381.

Swanson, C.B. & Schneider, B. (1999). Students on move: Residential and educational mobility in America's schools. *Sociology of Education*, 72, 54-67.

Simmons, R.G., Burgess, R., Carlton-Ford, S. & Blyth, D.A. (1987). The impact of cumulative change in early adolescence. *Child Development*, 58, 1220-1234.

Noten

[1] Wij danken de leden van de SISWO-werkgroep Sociale Stratificatie en Mobiliteit voor hun commentaar op de eerdere versie. De eerste versie van dit artikel is gepresenteerd op de Sociaal-Wetenschappelijke Studiedagen, 2 en 3 mei 2000 te Amsterdam.

[2] In het oorspronkelijke bestand van het CBS zijn schoolnummers en gemeentenamen gecombineerd wel beschikbaar, maar die staan om privacy redenen niet ter beschikking van onderzoekers.